

УДК 316.023.4

Олена Карбованець, Наталія Куруц

СОЦІАЛЬНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ГРУП

У статті проаналізовано соціально-психологічну та педагогічну літературу стосовно діяльності малих груп. Встановлено, що першочерговими завданнями для успішної діяльності малих навчальних груп є: кількість членів у групі; мотивація спільної діяльності; канали комунікації; розподіл ролей, стиль лідера, характер міжособистісних стосунків; ступінь складності та умови виконання групової роботи.

Ключові слова: мала група, діяльність, соціально-психологічний, педагогічний, спілкування, суб'єкти навчання, стосунки в групі.

Постановка проблеми. Ефективність засвоєння знань зумовлена цілеспрямованістю не тільки окремих осіб, а й зусиллями груп, в які об'єднані ці особи з метою досягнення поставлених навчальних цілей. У зв'язку з цим виникає інтерес до вивчення ефективності груп, зокрема – малих. Дослідження малих груп у різних сферах діяльності є актуальним, оскільки їх діяльність безпосередньо впливає на спосіб, рівень і якість соціального життя.

Аналіз досліджень і публікацій. Соціально-психологічні аспекти малих груп детально проаналізовані в наукових працях різних авторів. Їх теоретичний зміст розкритий, зокрема, в роботах Є. І. Головахи [7], Л. Ніколова [20], Б. Д. Паригіна [22], А. В. Петровського [23, 24, 26], В. В. Шпалінського [34]. Мала група розглядається як соціально-психологічне явище, що існує в межах конкретної історичної системи соціальних відносин, є одним з її елементів і виконує певні функції [8, 16, 34].

Мета статті полягає у вивченні літератури з питань соціальних, психологічних та педагогічних особливостей діяльності малих груп та визначенні першочергових завдань для їх успішної діяльності.

Виклад основного матеріалу. З позиції соціальної психології «мала група» характеризується як спільність людей, об'єднаних на основі деякої чи кількох спільних ознак, що відносяться до здійснюваної ними сумісної діяльності, в т.ч. й спілкування [23]. Я. Л. Коломинський вважає групою таке об'єднання людей, створення якого викликано об'єктивною необхідністю у спілкуванні [16]. Г. С. Антипіна характеризує малу групу як малочисельну за своїм складом, члени якої об'єднані спільною діяльністю і перебувають у безпосередньому, стійкому, особистісному контакті один з одним, що є основою для виникнення як емоційних стосунків у групі (симпатії, антипатії, байдужість), так і особливих групових цінностей і норм поведінки [2]. Але це визначення є недостатнім, оскільки не визначає кількісного складу групи. Інші автори [1, 14] дають визначення малої групи як групи, що складається з двох і більше осіб (як правило, не більше 25). Оптимальне число – 7 ± 2 особи, об'єднані єдиною метою, схожими інтересами і потребами у спілкуванні та сумісній діяльності. Вони повинні перебувати у безпосередньому контакті один з одним. Щодо порівняльного аналізу визначень малої групи, то можна виділити три основні положення:

- індивідуальні дії членів малої групи інтегровані в цілісну систему сумісних дій, а групова діяльність характеризується включенням усіх членів групи в міжособистісну взаємодію;
- у межах групи відбувається розподіл і кооперація функцій між окремими особистостями;
- групова діяльність не зводиться до механічної суми результатів індивідуальних дій.

В залежності від фактору, який закладений в основу класифікації [6, 12, 13, 26, 31], розрізняють різні види малих груп: за кількістю учасників – великі і малі; за тривалістю їх функціонування – короткочасні і тривалої дії; за згуртованістю – стійкі і ситуативні; за рівнем прояву міжособистісних стосунків – дифузні, асоціативні, коопераційні, корпораційні і т.д.

Розмір групи залежить від конкретного виду її діяльності. Оптимальна кількість членів групи є вихідною умовою нормального її функціонування. На думку соціальних психологів [7, 20, 31], оптимальний склад групи – від трьох до 40-45 осіб. Чіткі граничні межі малих навчальних груп у літературі не завжди чітко визначені.

Тому, можна зробити висновок, що оптимальна кількість членів малої групи залежить від таких складових: характеру роботи; специфіки та об'єму діяльності; психологічного клімату в групі; суспільної мотивації; задоволення від спілкування в процесі навчальної діяльності. Цей висновок підтверджується експериментальними дослідженнями А. В. Петровського [24], Л. І. Уманського [31]. В якості основних чинників ефективності роботи малих груп вони виділяють: 1) наявність спільних інтересів та цілей; 2) відсутність егоцентричних спрямувань; 3) психологічну сумісність.

Деякі автори визначають ступінь впливу групи на окремих її членів, який полягає в інструментуванні, навчанні, сприйнятті, переконанні, наслідуванні, обміні інформацією та набутими знаннями [7].

Групи в залежності від рівня розвитку поділяють на: 1) малі низького рівня (мотивація не сформульована, мотиви кожного проявляються і діють відособлено); 2) малі середнього рівня (домінує мотивація не мети, а стосунків); 3) малі високого рівня (мотиви стосунків і справи зливаються з мотивами мети) [37]. Завдяки об'єднанню індивідів в першу групу, при узгодженості їх активності у спільній роботі, виникає явище групового ефекту [29, 26]. При цьому груповий результат перевищує сумарний результат кожного члена групи. Результатом групової діяльності є:

- група істотним чином впливає на загальний рівень діяльності її членів, продуктивність, хід і спосіб розв'язання групою проблем;
- виникають особливі феномени міжособистісних стосунків, які не можуть бути зафіксовані в інших умовах. Їх сутність полягає в тому, що у груповій діяльності індивід вчиться соціальній поведінці щодо інших членів групи і виконує певну роль [19].

Отже, груповий ефект суттєво збільшує можливості кожного індивіда групи.

А. В. Петровський вважає, що успішне виконання індивідом громадської діяльності стає можливим завдяки ідентифікації та груповій діяльності, де формуються соціально-психологічні механізми, що впливають на процес ідентифікації [25]. Крім цього, до важливих групових характеристик групи слід віднести: згуртованість; рівень інтегративної діяльності її членів; положення індивіда в групі; стійкість чи комфортність; здатність групи протистояти силам, спрямованим на розрив чи послаблення внутрішньо групових зв'язків; тип лідерства [7, 9, 15, 20, 26]. Груповий суб'єкт передбачає розподіл і кооперацію функцій між членами групи, наявність складної системи взаємостосунків і взаємодій між окремими особистостями та між особистістю і групою в цілому. Тому важливим є дотримання закономірностей групової динаміки, що дає змогу зробити висновок про необхідність зосередження уваги на правильному виборі лідера при комплектуванні малих навчальних груп та дотримання основних умов їх створення – це сумісність членів малої групи і рівень їх навчальних можливостей. Що стосується рівня навчальних досягнень членів групи, то не менше половини студентів повинні бути здатними успішно виконувати дані їм завдання. Звідси робимо висновок, що половина студентів малої групи, повинна мати навчальні досягнення від 67 і більше балів. Дотримання зазначених умов забезпечує дієвість та ефективність навчання кожному працюючому в групі студенту.

Таким чином, аналіз соціально-психологічної літератури свідчить, що: основною ознакою малої групи є безпосередність спілкування її членів між собою; члени малої групи перебувають у спілкуванні тривалий час; група не проста сукупність людей, а функціональна одиниця, певна цілісність, що відрізняється від простої взаємодії її членів; інтегруючими

групу чинниками виступають спільні: мета, інтереси й мотиви діяльності; групі властивий внутрішній розподіл функцій і групових ролей. Першочерговими для діяльності малих навчальних груп, на нашу думку, є: кількість членів у групі; мотивація спільної діяльності; канали комунікації; розподіл ролей, стиль лідера, характер міжособистісних стосунків; ступінь складності та умови виконання групової роботи.

У процесі організації навчальних занять групова робота виступає як форма організації навчання [10, 11, 18]. Я. І. Бурлака, В. О. Вихрущ пропонують поряд із загальнонародним поняттям «форма організації навчання» видів – «форма діяльності» [3]. Питання про групові форми навчальної діяльності висвітлені у працях О. А. Блажка [4], С. С. Вітвицької [5], В. К. Дьяченка [10], Е. Ф. Нор [21], А. В. Петровського [25], Л. А. Покась [27], Г. К. Селевка [28], Л. К. Тучкіної [30], Р. А. Хабіба [32], А. В. Хуторського [33], І. С. Якиманської [35, 36], О. Г. Ярошенко [37] та ін. Головна ідея навчання у групах – це вчитися разом, а не просто щось разом виконувати, тобто «всі навчають кожного і кожний навчає всіх», проходить «взаємне навчання» [32].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, аналіз соціально-психологічних і педагогічних літературних джерел, дає підстави стверджувати, що за умови правильної організації, навчання у складі малих груп може стати визначальним у покращенні ефективності навчання студентів різних спеціальностей вищих навчальних закладів в умовах навчання відповідно до вимог Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи організації навчального процесу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в тому, що впровадження в навчальний процес групової форми навчання у статистично значущих межах підвищуватиме успішність та якість знань студентів з професійно спрямованих навчальних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш.А. Амонашвили. – Минск: Университетское, 1990. – 560 с.
2. Антипина Г.С. Теоретико-методологические проблемы исследования малых социальных групп / Г.С. Антипина. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1983. – 110 с.
3. Бурлака Я.І. Про форми організації навчальної діяльності школярів / Я.І. Бурлака, В.О. Вихрущ.– К.: Рад. школа, 1984.– №5.– С. 39–44.
4. Блажка О.А. Групова навчальна діяльність як сучасна форма організації навчання учнів: навч. метод. посіб. /Блажка О.А., Ревацька Л.В., Ярошенко О.Г./ за ред. О.Г. Ярошенко. – Вінниця, 2004.– 68 с.
5. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи / С. С. Вітвицька – К.: ЦНЛ, 2003. – 314 с.
6. Волков К. Н. На международном симпозиуме по проблемам групповой деятельности в школе / К.Н. Волков // Сов. педагогика. – 1971. – №7. – С. 152–158.
7. Головаха Е. И. Структура групповой деятельности: социально-психологический анализ / Е. И. Головаха. – К.: Наук. думка, 1979. – 139 с.
8. Голубева Н. В. Опыт исследования малых групп /Н. В. Голубева // Вопросы психологии. – 1969. – №3. – С. 144–149.
9. Десев Л. Психология малых групп / Л. Десев – М.: Прогресс, 1979. – 208 с.
10. Дьяченко В. К. Вместе и отдельно (о коллективном способе обучения) / В. К. Дьяченко // Народное образование. – 1988. – №8. – С. 93–97.
11. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования / [под ред. М. Н. Скаткина, В. В. Краевского]. – М.: Педагогика, 1978. – 208 с.
12. Ковалев А. Г. Психология личности / А. Г. Ковалев. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Просвещение, 1970. – 391 с.
13. Ковалев А. Г. Коллектив и социально-психологические проблемы руководства / А. Г. Ковалев. – [2-е изд., доп.]. – М.: Политиздат, 1978. – 279 с.

14. Коллектив. Личность. Общение: словарь социол.-психол. понятий / [В. С. Агеев, С. П. Безносков, В. А. Богданов и др.]; под ред. Е. С. Кузьмина, В. Е. Семенова. – Л.: Лениздат, 1987. – 143 с.
15. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах (общие и возрастные особенности) / Я. Л. Коломинский. – Минск: БГУ, 1976. – 350 с.
16. Коломинский Я. Л. Человек: психология / Я. Л. Коломинский. – [2-е изд., доп.]. – М.: Просвещение, 1986. – 223 с.
17. Кроник А. А. Межличностное оценивание в малых группах / А. А. Кроник. – К.: Наук. думка, 1982. – 159 с.
18. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
19. Лингарт Й. Структура человеческого учения / Й. Лингарт. – М.: Прогресс, 1970. – 685 с.
20. Николов Л. Структуры человеческой деятельности / Л. Николов. – М.: Прогресс, 1984. – 176 с.
21. Нор Э. Ф. Технология организации групповой учебной деятельности / Э. Ф. Нор – Николаев, 1998. – 75 с.
22. Парыгин Б. Д. Основы психологической теории / Б. Д. Парыгин. – М.: Мысль, 1971. – 348 с.
23. Петровский А. В. Социальная психология / А. В. Петровский, В. В. Шпалинский. – М.: Просвещение, 1978. – 222 с.
24. Петровский А. В. Размер группы как социально-психологическая проблема / А. В. Петровский, М. А. Гуревский // Вопросы психологии. – 1979. – №2. – С. 56–65.
25. Петровский А. В. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский – М.: Политиздат, 1982. – 255 с.
26. Петровский А. В. Личность в психологии: парадигма субъективности: [учеб. пособие для студентов вузов] / А. В. Петровский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
27. Покась Л. А. Методика організації групової форми діяльності учнів основної школи на уроках географії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання географії» / Л. А. Покась. – К., 2006. – 20 с.
28. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
29. Скаткин М. Н. Совершенствование процесса обучения / М. Н. Скаткин М. Н. – М.: Педагогика, 1971. – 154 с.
30. Тучкина Л. К. Групповые формы учебной деятельности / Л. К. Тучкина // Проблемы управления качеством подготовки специалиста в системе непрерывного профессионального образования: сб. статей IX межд. науч.-метод. конф., Москва, Т.1. – М., 2003. – Вып. 7. – С. 200–204.
31. Уманский Л. И. Психология организаторской деятельности школьников: [учеб. пособие для пед. ин-тов] / Л. И. Уманский. – М.: Просвещение, 1980. – 160 с.
32. Хабиб Р. А. Организация учебно-познавательной деятельности учащихся / Хабиб Р. А. – М.: Педагогика, 1979. – 175 с.
33. Хуторский А. В. Современная дидактика / А. В. Хуторский. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.
34. Шпалинский В. В. Экспериментальное изучение параметров малых групп / В. В. Шпалинский // Вопросы психологии. – 1972. – №5. – С. 66–76.
35. Якиманская И. С. Развивающее обучение / И. С. Якиманская. – М.: Педагогика, 1979. – 144 с.
36. Якиманская И. С. Особенности познавательных интересов старшеклассников в условиях дифференцированного обучения / И. С. Якиманская, Н. И. Юдашина // Вопросы психологии. – 1989. – №3. – С. 32–39.
37. Ярошенко О. Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика / О. Г. Ярошенко – К.: Партнер, 1997. – 208 с.

Елена Карбованець, Наталия Куруц. Социальные, психологические и педагогические особенности деятельности малых групп.

В статье проанализирована социально-психологическая и педагогическая литература относительно деятельности малых групп. Установлено, что первоочередными для успешной деятельности малых учебных групп является: количество членов в группе; мотивация совместной деятельности; каналы коммуникации; распределение ролей, стиль лидера, характер межличностных отношений; степень сложности и условия выполнения групповой работы.

Ключевые слова: малая группа, деятельность, социально-психологический, педагогический, общение, субъекты учебы, отношения в группе.

Olena Karbovanets, Natalia Kuruts. Social, psychological and pedagogic peculiarities of small group activities.

Socially-psychological and pedagogic literature concerning small groups activities has been analysed in the article. It has been proved, that the first – rate task for successful activities of small educational groups are: the number of members in the groupe, motivation of common activities, communication channel, distribution of roles, the style of the leader, the character of interindividual relations, the degree of complication and condition of group activities fulfillment.

Keywords: small group, activities, socially-psychological, pedagogic, complication, trained individuals, relations in the group.